

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Haziran/June 2023, 6/1: 63-92

Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisinde Baba Rolü

The Role of the Father in Hamdullah Hamdi's Yusuf and Zulaikha Masnawi

Mehmet Burak ÇAKIN

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Muş/Türkiye
Algiers 2 University Abou El Kacem Saâdallah Faculty of Arabic Language and Art & Oriental
Languages Department of Turkish Language and Literature Algeria
mehmetburak44@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0579-4850

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11 Mayıs / May 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12 Haziran / June 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.47145/dinbil.1295978

Atıf / Citation: Çakin, Mehmet Burak. "Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisinde Baba Rolü / The Role of the Father in Hamdullah Hamdi's Yusuf and Zulaikha Masnawi". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 6/1 (Haziran 2023): 63-92. doi: 10.47145/dinbil.1295978

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Muş Alparslan University,
Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Öz

İnsanın terbiyesi, eğitimi ve kişilik gelişimi üzerinde en etkili olan kimselerin başında baba gelmektedir. Çocuğun bireysel gelişimi ve toplumsallaşması ile çocuğa kültür ve değer aktarımı noktasında babanın hayatî rolü tüm toplumlarda önemsenegelmiştir. Baba ve babalığın önemi eskiden beri toplumların meydana getirdiği edebî eserlerine de yansımıştır. Bu duruma uygun olarak klasik Türk edebiyatı içinde verilen eserlerde baba rolüne büyük önem atfedildiği ve eserlerde bahsi geçen babaların genellikle rol model olduğu görülmektedir. Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri bu gelenek içinde baba vurgusunun en fazla görüldüğü eserlerdendir. Yûsuf u Züleyhâ'larda kıssanın hakikatine uygun olarak özellikle Hz. Ya'kûb'un baba rolünün işlendiği görülmektedir. Bu çalışmada Yûsuf u Züleyhâ'nın klasik edebiyattaki en güzel örneklerinden biri olan Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde baba rolünün ne şekilde işlendiği ele alınmıştır. Hamdî'nin mesnevisi bu konuda yazılmış en güzel eserlerden biri olmasının yanında, müellifin eserinde kendisini ve babasını Hz. Yûsuf ve Hz. Ya'kûb temsiliyle anlatması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu sebeple çalışmada Hamdî'nin eserinde baba rolünün yanı sıra şairin kendi hayatı ve babası ile ilgili benzerlikler de ortaya konmaya çalışılmıştır. Hamdî'nin eserinde üç baba figürü bulunmaktadır. Bunlar Hz. Ya'kûb'un babası Hz. İshâk, Hz. Yûsuf'un babası Hz. Ya'kûb ve Züleyhâ'nın babası Taymûs Şah'tır. Eserde hikâyeye genel itibariyle Hz. İshâk'la başlanmaktadır. Bu sebeple ilk baba olarak Hz. İshâk karşımıza çıkmaktadır. Hz. İshâk ailenin büyüğü olması sebebiyle eserin ilerleyen kısımlarında saygı ve muhabbetle anılan ve kendisine layık olunması gereken bir konumdadır. Eserdeki bir diğer baba olan Taymûs Şah ise kız babası olması yönüyle ön plana çıkmaktadır. Tek çocuğu Züleyhâ olan Taymûs Şah, kızının üstüne titremekte ve onun mutluluğu için elinden geleni yapmaktadır. Eserdeki en önemli baba rolünün sahibi Hz. Ya'kûb'dur. Hz. Ya'kûb eserde çoğunlukla Hz. Yûsuf'un babası olması ile vurgulanmaktadır. Eserdeki üç baba için de çocuklarının doğumları mutluluk ve huzur kaynağı olarak tasvir edilmiştir. Yine babalar çocuklarının eğitimleri, gelecekleri hatta kişisel bakımlarına kadar her şeyleri ile bizzat ilgilenmektedirler. Çocuklarının yaşadıkları sıkıntılardan dolayı büyük üzüntü duyan babalar, onları içinde buldukları kötü durumlardan kurtarmak için çok çaba sarf etmektedirler. Babalar çocuklarının sadece dünya saadeti değil, ahiret saadeti ile de ilgilenmekte, onları bu yönde terbiye etmek için uğraşmakta ve dualarını onlardan eksik etmemektedirler. Babaların çocuklarına olan bu sevgi ve merhametlerine mukabil çocuklarda da babalarına karşı büyük bir sevgi ve saygının olduğu görülmektedir. Çalışmada öncelikle bu babaların eserde ne şekilde yer aldıkları belirlenmiş, daha sonra baba-çocuk ilişkileri ele alınmıştır. Yine çalışmada yer yer Hamdî'nin bu babalar üzerinden anlattıkları ile babası hakkında anlatılan menkıbeler karşılaştırılarak şairin eserinde kendisini ve babasını yansıtmaya çalışması ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mesnevi, Yûsuf u Züleyhâ, Hamdullah Hamdî, Baba.

Abstract

The father is one of the most influential characters on a person's upbringing, education, and personality development. The vital role of the father in terms of the individual development and socialization of the child and the transfer of culture and value to the child has been important in all societies. The importance of father and fatherhood has been reflected in the literary works of societies since ancient times. In accordance with this situation, it is seen that great importance is attached to the role of the father in the works given in classical Turkish literature and the fathers mentioned in the works are generally role models. Yusuf and Zulaikha masnawis are among the works in which the emphasis on the father is seen the most in this tradition. In Yusuf and Zulaikha's, it is seen that especially the father role of Yaquub is handled in accordance with the story's truth. This study discusses how the father role is handled in the masnawi of Hamdullah Hamdi, one of the most beautiful examples of Yusuf and Zulaikha in classical literature. In addition to being one of the most beautiful works written on this subject, Hamdi's masnawi has special importance because the author describes himself and his father with the representations of Prophet Yusuf and Yaquub. For this reason, in this study, besides the father's role in Hamdi's work, some aspects mentioned in the work and the similarities between the poet's own life and his father were tried to be revealed. There are three father figures in Hamdi's work. These are Yaquub's father Ishaq, Yusuf's father Yaquub, and Zuleikha's father Taymus Shah. In the work, the story generally begins with the Prophet Ishaq. For this reason, the Prophet Ishaq appears as the first father. Since Ishaq is the eldest of the family, he is in a position that is mentioned with respect and affection in the later parts of the work and should be worthy of him. Taymus Shah, another father in the work, comes to the forefront as the father of a daughter. Taymus Shah, whose only child is Zuleikha, cares for his daughter and does his best for her happiness. The owner of the most important father role in the work is the Prophet Yaquub. Yaquub is mostly emphasized in the work as the father of Yusuf. For all three fathers in the work, the births of their children are depicted as a source of happiness and peace. Again, the fathers are personally interested in everything from their children's education to their future and even their personal care. Fathers, who are deeply saddened by their children's troubles, make great efforts to save them from the bad situations they are in. Fathers are interested not only in their children's happiness in this world but also in their children's happiness in the hereafter, and they try to educate them in this direction and do not miss their prayers for them. Despite this love and compassion of fathers for their children, it is seen that children also have a great love and respect towards their fathers. In the study, first of all, it was determined how these fathers took place in the work, and then father-child relations were discussed. Again, in the study, the effort of the poet to reflect himself and his father in his work is revealed by comparing the stories Hamdi tells about these fathers and the stories told about his father.

Keywords: Classical Turkish Literature, Masnawi, Yusuf and Zuleikha, Hamdullah Hamdi, Father.

Giriş

Toplumun çekirdeği hükmünde olan aile yapısının güçlü, sağlam ve sağlıklı olması toplum yapısının da güçlü ve sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Özellikle aile kurumunun anlam ve önemini yitirmeye başladığı, iinin boşaltılmaya çalışıldığı günümüz dünyasında bu kurumu ve işlevini korumak için toplumların çaba göstermesi gerektiği aşikârdır. Bu bağlamda sağlıklı bir aile yapısı için eşlerin çocukları ile olan ilişkilerinin, kendi aralarındaki ilişkileri kadar hatta ondan daha büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Çocukların bireysel ve toplumsal anlamda yetişip gelişmesinden birinci derece sorumlu olan şüphesiz ki ebeveynlerdir. Bireysel anlamda çocukların fiziksel, zihinsel, bilişsel, duygusal vb. alanlarda gelişimleri; toplumsal anlamda kültür ve değer aktarımlarının gerçekleşmesi, çocuğun içinde bulunduğu toplumun millî ve manevî değerleriyle uyumlu ve bu değerlere bağlı yetişmesi noktasında ebeveynlerin üzerine büyük görevler düşmektedir. Ebeveynler çocuklarına olumlu davranışlar kazandırmak ve kişilik gelişimlerine katkıda bulunmak suretiyle çocukların fiziksel ve ruhsal anlamda sağlıklı bireyler olarak yetişmesi ayrıca hem kendileri hem içinde buldukları toplum hem de bütün bir insanlık için faydalı bireyler olabilmeleri için onlarla yeterince ve doğru bir şekilde ilgilenmeli, sağlıklı bir iletişime sahip olmalı ve doğru rol model görevi üstlenmelidirler.

Çocukların gelişimleri ile ilgili olarak yapılan eski çalışmalarda ebeveyn kavramı ile çoğunlukla anne kastedilmekte veya ön plana çıkarılmakta iken artık günümüzde yapılan çalışmalarda babaların da çocukların gelişiminde ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir.¹ Çocuklar sağlıklı bir gelişim gösterebilmek için anne kadar babaya, babalarıyla etkileşim içerisinde olmaya da ihtiyaç duyarlar. Çünkü babaların, çocuklarının hayatında sahip oldukları etki son derece önemlidir.² Babaların çocuklarının hayatı üzerinde sahip oldukları önem göz önünde bulundurulduğunda babalık rolünün sahip olduğu önem de anlaşılmaktadır. Ancak babalık rollerinin toplumlara ve içinde bulunulan zamana göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir³. Geleneksel toplumlarda çocuk bakımının yalnızca anneye ait bir sorumluluk olarak algılandığı; babaların önemli bir kısmının ailelerini ekonomik açıdan destekledikleri için sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşündükleri bu sebeple çocuklarının eğitim ve bakımları ile ilgilenmedikleri ifade edilmektedir⁴. Günümüzde ise babalık, anneyi ve çocuklarını duygusal olarak desteklemek, çocuklarıyla ilgili konularda anneye yardım etmek, çocuklarıyla doğrudan etkileşime girmek ve sorumluluklarını paylaşmak gibi anlamları da bünyesine katmıştır⁵.

Yapılan araştırmalar; babaların çocukları ile etkili ve verimli zaman geçirmelerinin, onları bağımsız davranmaya yönlendirmelerinin, onlarla doğru bir iletişim kurmaları ve sosyal etkileşime girmelerinin yine zengin uyarıcılar sunmalarının; çocukların her alandaki gelişimlerini önemli ölçüde desteklediğini ortaya koymaktadır.⁶

¹ Fatma Tezel Şahin - Fatma Nilgün Cevher, "Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış" (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika alışmaları Kongresi 38. ICANAS, Ankara, Türkiye, 2007), 785; Necdet Taşkın, "Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar : babalar", *Eğitime Bakış Dergisi* 7/20 (2011), 43.

² Taşkın, "Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar: babalar", 45-46.

³ Zerrin Mercan - Fatma Tezel Şahin, "Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı", *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi alışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 2.

⁴ Fatma Ünal - Emine Ela Kök, "0-6 Yaş Çocuğu Olan Ebeveynlerin Babalık Rolüne İlişkin Görüşleri", *International Journal of Social Sciences and Education Research* 1/4 (2015), 1142-1143; Rosalind C. Barnett - Grace K. Baruch, "Determinants of Fathers' Participation in Family Work., 49," *Journal of Marriage and The Family* 49/1 (1987), 29-40.

⁵ Taşkın, "Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar: babalar", 45.

⁶ Özgün Uyanık vd., "An Investigation of the Relationship Between Fathers and Their Children at Preschool Level", *Journal of Theoretical Educational Science* 9/4 (Aralık 2016), 515-531; Mustafa Belli vd., "Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları", *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Haziran 2021).

Modern pedagoji ve psikoloji çalışmalarının; babanın çocuk ile ilgilenmesinin, onunla verimli ve nitelikli zaman geçirmesinin çocuğun tüm alanlardaki gelişimi için çok önemli ve gerekli olduğunu son zamanlarda tespit etmesine karşın kültür dünyamızda bu durumun öteden beri bilindiği ve klasik edebî metinlerimize önemli ölçüde yansıdığı görülmektedir. Klasik edebiyat geleneği içinde baba rolünün en fazla işlendiği ve idealize edildiği metinlerin başında *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyeleri gelmektedir. Çoğunlukla mesnevi tarzında yazılan *Yûsuf u Züleyhâ*'lar aşk hikâyesi yönüyle ön plana çıkmaktadır. Ancak hikâyenin asıl kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve -nispeten- Kitab-ı Mukkaddes'te Hz. Yûsuf'un kıssası çoğunlukla bir aile hikâyesi olarak, bir babanın çocukları ve kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında anlatılmaktadır. Kıssanın aslında olan bu durum doğal olarak edebî metinlere yansımakta ve baba rolü örnek bir konuma yerleştirilmektedir.

Bu çalışmada Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*⁷ adlı eserinde baba rolünün ne şekilde işlendiği ele alınmaktadır. Klasik edebiyatta yazılan onlarca *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi bulunmaktadır. Ancak Hamdî'nin *Yusûf u Züleyhâ*'sı, Anadolu'da yazılanlar içinde edebî değer taşıyan ilk eser olma özelliğini haizdir.⁸ Nüsha sayısının çokluğu yüzyıllar boyunca eserin ne kadar sevilip okunduğunun önemli bir göstergesidir. Yine tezkire yazarları eserden övgüyle söz etmiş, Latîf hiçbir kusur bulunmayan eserin ancak bir keramet neticesi olabileceğini ifade etmiştir.⁹ Ayrıca eser, şairin kendi hayatını ve babası ile olan ilişkisini anlatması yönüyle de ayrı bir öneme sahiptir ki eseri diğerlerinden ayıran önemli özelliklerinden birinin de bu olduğu söylenebilir.

Hamdullah Hamdî'nin eserinde "baba"nın ayrı bir yer tuttuğu, eserin başında, sebep-i telif kısmından itibaren kendisini göstermektedir. Hamdî, sebep-i telif bölümündeki beyitlerle babasının methine başlamaktadır:

Kâmil oldur kim mevte kâdir olur

Ancılayın kimesne nâdir olur

Diri sanursın anı ölmüşdür

Cismine cânı merkâd olmuşdur (313-314)

İlk beyitte yer alan "mevtine kâdir olmak" ifadesi bu bağlamda dikkat çekicidir. Tasavvuf istilahında kendi ölüm zamanını biiznillah tayin eden kimseler için bu ifade kullanılmaktadır.¹⁰ Hamdî'nin nadir olduğunu söylediği bu kimselerden -birisıyla- kastının babası olduğu anlaşılmaktadır. Babası Akşemseddin'in ölümü ile ilgili olarak anlatılan menkıbe bu durumu desteklemektedir. Menkıbeye göre Akşemseddin; hanımına sık sık eğer küçük oğlu Hamdî'nin yetim kalarak zor bir duruma düşmesinden korkmasa, zorluğu çok olan bu dünyadan göçmek istediğini dile getirir. Hanımı da "göçerim deyip göçmezsın" diye sitemde bulununca Akşemseddin yakınları ile helalleşip dünyadan göçer:

"Akşemseddîn Hazretleri kutb-ı sâhib-i tasarruf olmuşdı. Dâimâ dirdi ki: İş bu tıfl-ı sagîr oglum Muhammed Hamdî yetim, zâif ve zelil kalur, yohsa bu mihneti çok dünyâdan göçerdüm. Bir gün mezkûr Hamdî Çelebî'nün anası şeyhe incinüp, göçerin dırsın, yine göçmezsın, didi; ta'n eyledi. Şeyh hemân göçeyim imdi, diyüp kasaba-i Göynük'de kendülerine eylediği mescide girdi. Ehibbâsın cem' idüp ebnâsın vesâ'ir evlâdın getürüp vasiyyet eyledi ve

⁷ Mehmet Cihat Üstün, *Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Zelihâ Mesnevisi (Gramer - Metin - Dizin)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014). Çalışmadaki beyitler tezden alınmış, beyit numaraları parantez içinde verilmiş, transkripsiyon alfabesi yerine sadece aslî uzunluklar gösterilmiştir.

⁸ Zehra Öztürk, "On Beşinci Yüzyıl şairlerinden Akşemseddinzade Hamdullah Hamdî'nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisinde İşlenen Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/10 (2005), 50.

⁹ Latîf, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*, çev. Rıdvan Canım (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 199.

¹⁰ Ethem Cebecioglu, "Akşemseddin'de bazı Tasavvufî Kavramlar - I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1-4 (2001), 86.

*vasiyet-nâme yazdurdı. Helâlleşüp vedâ' idüp sûre-i Yâsîn başladup sünnet üzre yatup teslîm-i cân-ı pâk eyledi ."*¹¹

Müellif daha sonra merhum babasını, adıyla ilişkili olarak "dinin doğuş yerinin beyaz nûru" ifadesi ile anmaktadır. Babasının ihtiyarlık zamanında dünyaya geldiğini, kendisine ayrı bir muhabbetinin olduğunu, kendisi olmasa babasının gam ve keder dolu bu dünyadan göçüp gitme isteğini dile getirmektedir. Aşağıdaki beyitler bahsi geçen menkıbe ile örtüşmektedir:

Cesed ü cism ü rûh-ı vuslat-bîn

Olur ehl-i bekâyâ sûret-bîn

Hamdî ehl-i bekâyı yâd eyle

Hâtırun yâdı-y-ıla şâd eyle

A'ni nûr-ı beyâz-ı maşrık-ı dîn

Kutb-ı irşâd şeyh Şemseddîn

Tıfl u ferzend idüm ana bu fakîr

Olmış-ıdı zaîf hazret-i pîr

Bana eylerdi şefkat ile nazar

Dir-ıdı olmasa bu oğlum eger

Gider-idüm bu dâr-ı mihnetden

Derd ü gamdan belâ-yı rikkatden

Âh kim bu yetîmi Yûsuf-vâr

Kılısdur cefâ-yı ihveti zâr (315-322)

Bu beyitlerde şairin babasına olan sevgi, saygı ve düşkünlüğü aynı şekilde babasının şaire olan sevgi ve alakası net bir şekilde ifade edilmektedir. Şair ile babası arasındaki bu sevgi ve muhabbetin izdüşümünü mesnevinin baba ile alakalı her yerinde bulmak mümkündür.

Eserin genelinde baba rolü oldukça güçlü ve baskınken anne rolü oldukça silitir. Hatta annenin kardeşler arasındaki dengelyi bozan olumsuz tarafı vurgulanmaktadır. Eserdeki en belirgin anne kahraman Hz. Ya'kûb'un annesidir. Ancak o da eşi Hz. İshâk'a hile yaparak ondan sonra Hz. Ya'kûb'un peygamber olmasını sağlamıştır. Bu da Hz. Ya'kûb ile ikiz kardeşi İs'ın (Ays) arasının bozulmasına, hatta İs'ın Ya'kûb'u öldürmeye niyetlenmesine sebep olmuştur. Burada kardeşler arasındaki sıkıntının temel sebebi olarak anne gösterilmekte ve peygambere bile hile yaptıkları söylenerek kadınlara güvenilmemesi gerektiği ifade edilmektedir:

Çünkü İshâk gördi bu hâli

Bildi kim avrat eylemiş alı

Er-ısen avrata inanma ahı

Avrat al itdi enbiyâyâ dahı (382-383)

¹¹ Bilal Aktan - Mustafa Güneş, *Menâkıb-ı Akşemseddin* (İstanbul: H Yayınları, 2011), 45.

Şairin bu beyitlerdeki amacının genel olarak kadınları kötülemekten ziyade kendisi ile ilgili acı anıları ve annesine olan kırgınlığını dile getirmek olması daha muhtemeldir. Çünkü anlatılan menkıbeye göre babası Akşemseddin'in ölümüne sebep olan kişi annesidir.

Şair, kardeşlerinin kendisine yaptığı cevr ü cefanın, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin ona yaptığı zulümden çok daha fazla olduğunu, babasının bu zulümlere karşı kendisini koruduğunu ancak onun ölümünden sonra bu zulümlerin dayanılmaz hâle geldiğini belirtmektedir:

Çünkü vefât itdi hazret-i pîr

İtdiler ne didiyse bî-taksîr

Gitdi ol gamda ben mukîm oldum

Cevrden süfte-dil yetîm oldum

Yûsuf irmiş belâsı gâyetine

İrmedüm ben belâ nihâyetine

Anun ihvânı itdi zulm ü hased

Bunların nesli kendülerden eşed (323-326)

Şairin bu ifadelerinden kendisini Hz. Yûsuf ile özdeşleştirdiği, babasını Hz. Ya'kûb'a ve kardeşlerini de Hz. Yûsuf'un kardeşlerine benzettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Öyle ki şair kendi ağabeylerinin mânen ve ahlâken Hz. Yûsuf'un ağabeylerinin soyundan geldiğini söyleyip boynuzun kulağı geçmesi misali ağabeylerinin de manevî atalarına rahmet okutacak bir durumda olduğunu ifade etmektedir. Bu girişten sonra şair, *Yûsuf u Züleyhâ* kıssası olarak anlattığı hikâyenin aslında kendi derdi olduğunu dile getirmektedir:

Yûsuf'un çekdiğümce gussasını

Gussam okurdı bana kıssasını

Tüm bu beyitler ışığında eserdeki baba rolüyle ilgili olarak şairin çok sevip saydığı babasından etkilendiği, belki de onu anlatmak istediği gibi bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Eserde Hz. Ya'kûb'un Hz. Yûsuf'a olan muhabbet ve alakası, ona dönük tavır ve davranışlarının şairin kendi babasından hareketle dile getirmiş olması düşünülebilir.

Şairin babasını birkaç yönden Hz. Ya'kûb ile özdeşleştirdiği kuvvetle muhtemeldir. Kur'an Hz. Ya'kûb'un 12 çocuğundan söz etmektedir¹², kaynaklarda da Akşemseddin'in 12 çocuğu olduğu bilgisi yer almaktadır¹³. Bir peygamberle kıyaslanamasa da Akşemseddin'in salih ve keramet sahibi bir zat olması başka bir sebep olarak sayılabilir. Yine Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf ile ilgilenmekte ve onu koruyup sakınmaktadır. Ağabeyleri Hz. Yûsuf'u alıp götürmek istediğinde bir zarar dokunur endişesiyle ilk başlarda onlarla gitmesine müsaade etmemektedir. Aynı şekilde babası, şairi kardeşlerinden onların kıskançlık ve kötülüklerinden korumaktadır. Dünyanın dert ve sıkıntılarında yorulup ölümü arzuladığı halde sırf şairi korumak ve onu mahzun bırakmamak için hayatta kalmaktadır. Yine şair henüz annesinin karnında iken babasının onu "şair oğlum" diyerek sevdiği aktarılmaktadır.¹⁴

¹² Tevrât'a göre Hz. Yâkûb'un 12 oğlunun haricinde bir de kızı bulunmaktadır, ancak Kur'an ya bu bilgiyi teyit etmediğinden veya kızın Kur'an'ın vermek istediği mesaj bağlamında doğrudan veya dolaylı bir rolü olmadığından kendisinden bahsetmemektedir.

¹³ İsmâüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Efend Taşköprülüzâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 380.

¹⁴ Aktan - Güneş, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, 73-74.

Eserde baba rolü ile öne çıkan asıl kahraman Hz. Ya'kûb'dur. Hz. Ya'kûb da olayın mahiyeti, eserin kurgusu ve vurgulanmak istenen mesaj gereği diğer kardeşlerinden ziyade Hz. Yûsuf'un babası olması yönüyle ön plana çıkmaktadır. Hz. Ya'kûb'un haricinde baba rolündeki iki kahramanın da bahsinin geçtiği görülmektedir. Bunların ilki Hz. Ya'kûb'un babası Hz. İshâk, diğeri ise Züleyhâ'nın babası Taymûs Şah'tır. Bu çalışmada, öncelikle bahsi geçen üç babanın eserde ne şekilde yer aldıkları, ikinci olarak baba rollerinin ve baba-çocuk ilişkilerinin nasıl aktarıldığı üzerinde durulacaktır.

Eserde Baba Rolündeki Şahıslar

Hz. İshâk

Hz. İshâk; Hz. Ya'kûb'un babası ve Hz. İbrâhim'in küçük oğludur. Kur'ân-ı Kerim, Hz. İshâk'ın annesi kısır, babası ise oldukça yaşlı iken mucizevî bir şekilde dünyaya geldiğini ve doğacağıın meleklere tarafından anne ve babasına müjdelendiğini anlatmaktadır:

Andolsun, elçilerimiz, İbrâhim'e müjde ile gelip "Selam (olsun sana)" dediler. O da "(Size de selam" dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku hissetti. Dediler ki: "Korkma, çünkü biz Lût kavmine gönderildik." Karısı ayakta duruyordu; hemen güldü. Biz de ona İshâk'ı, İshâk'ın arkasından da Ya'kûb'u müjdeledik. Karısı, "Vay bana! Ben ihtiyar bir kadın ve bu kocam da bir yaşlı bir adam iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey!" dedi.¹⁵

Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ kıssasının başlangıcını Hz. İshâk'ın peygamberliğine kadar götürmekte, Hz. Ya'kûb'un babası olması hasebiyle eserin girişinde kısaca Hz. İshâk'a değinmektedir. Hz. İbrâhim'in vefatından sonra Kenân'a giden Hz. İshâk, Şam ahalisine tebliğ vazifesini üstlenmiştir. Hz. Lût'un kızı ile evlenen Hz. İshâk'ın, Ya'kûb ve İs adında ikiz erkek çocukları dünyaya gelmiştir:

Râvi-yi dâsitân-ı devr-i kadîm

Dir vefât eyledi çün İbrâhîm

Kaldı İslâm'a andan iki delîl

Biri İshâk ü biri İsmâîl

Birisi Mekke'de karâr itdi

Biri Kenân'ı ihtiyâr itdi

Şâm halkına subh u şâm İshâk

Daveti hânın eyledi infâk

Toldı âfâka bûyı ol hânun

Tuydular lezzetini îmânun

Eyledi Lût duhterine nikâh

Togdı andan ikiz iki misbâh

Togdı iki sülâle-i mahbûb

Evvelâ İs u sâniyâ Ya'kûb (355-361)

¹⁵ Hud 11/69-72

Hiz. İŖhâk'ın çocuklarının büyümesinden ve Hiz. Ya'kûb'un peygamberliğinden kısa bir süre sonra vefat ettiğinin anlatılmasıyla Hiz. İŖhâk ile ilgili kısım sona ermektedir. Metnin ilerleyen kısımlarında az da olsa ailenin büyükbabası olması hasebiyle kendisine hürmeten adı anılmaktadır. Bu bağlamda Hiz. Yûsuf'un doğması İŖhâk sülalesi için şeref telakki edilmektedir:

Çün zuhûr itdi hüsn-i işrâkı

Pür-şeref itdi burc-ı İŖhâk'ı (431)

Hiz. Ya'kûb, Hiz. Yûsuf'a babası Hiz. İŖhâk'ın kemerini takar. Hiz. İŖhâk'ın yadigârı olan böylesine değerli bir kemerin Hiz. Yûsuf'a takılması Hiz. Yûsuf'a verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Yine bu durum Hiz. Yûsuf'un kardeşlerinin kıskançlıklarını da beraberinde getirir:

Virdi egnine Yûsuf'un Ya'kûb

Geydi Rıdvân'a döndi ol mahbûb

Kemerin çün kuşatdı İŖhâk'un

Kalmadı aklı kılca uşşâkun

İlla ihvânı pür-hased oldı

Ne hased her biri esed oldı (570-572)

Hiz. Yûsuf'u ağabeyleri kuyuya atmak üzere alıp götürmeden önce Hiz. Ya'kûb, babası Hiz. İŖhâk'ın ridasını oğluna giydirir:

Çün sarındı ridâ-yı İŖhâk'ı

İrdi farkına devlet-i bâkî

Bağladı biline o bedr-i asîl

Kemeri kim kuşandı İsrâîl

Geydi Yûsuf çün ol libâsı temâm

Oldı tâvûs-ı cennet ana gulâm (784-786)

Hiz. Yûsuf'un halası, Hiz. Yûsuf'u yanında alıkoymak amacıyla onu hırsızlıkla itham etmek için babası Hiz. İŖhâk'tan kalan kemeri onun beline bağlamaktadır:

Tâ ala Yûsuf'ı atasından

Pâk ola gönli gussa pasından

Güzer itdükde hazret-i pederi

Kalmış-ıdı ana meger kemeri

Ne kemer vasla-i saâdet-idi

Her ne haste kuşansa sıhhat-idi

Yog-iken Yûsuf'un meger haberi

Mekr eliyle kuşatdı ol kemeri

Didi kankı kem erdedür bu kemer

Ah kim gitdi yâdigâr-i peder (507-510, 514)

Hız. Yûsuf, Züleyhâ'nın kendisine yaptığı günah teklifini reddederken kendisinin Hız. İshâk gibi bir zatın torunu olduğu gerçeğini dile getirerek öyle bir zatın torununun böyle bir günahı işleminin uygun olmayacağını kendisine telkin etmektedir:

Var-iken bende vahye istihkâk

Cedd-iken bana hazret-i İshâk (3952)

Hız. İshâk ile ilgili olarak eserin ilerleyen kısımlarında bahsi geçen anlatılar, kendisine duyulan sevgi ve saygı, yadigârlarına verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Bu anlatılar Hız. İshâk'ın Kur'ân'daki bahsi ile de genel olarak uyumludur. Hız. İshâk'ın adı, Kur'ân'da çoğunlukla Benî İsrail'in büyük atası, hürmet edilmesi ve dini üzre bulunulması gereken bir peygamber olması yönüyle geçmektedir:

"Yoksa siz ölüm döşeginde iken Ya'kûb'un çocuklarına, 'Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?' dediği, onların da, 'Senin ilahına ve ataların İbrâhim, İsmâil ve İshâk'ın ilahı olan tek bir ilaha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş müslümanlarız.' dedikleri zaman orada mıydınız?"¹⁶

Eserde, Hız. İshâk ile ilgili olarak en fazla dikkat çeken detay, kurban edilmek istenen kişinin Hız. İsmâil yerine Hız. İshâk olduğunun ifade edilmesidir. Metne göre Hız. Ya'kûb, Mısır azizi olan Hız. Yûsuf'a yazdığı mektupta ailesinin başından geçen musibetleri anlatırken babasının kurban seçildiğinden bahsetmektedir:

Emr-i zebh-ile atam İshâk'ı

Mübtelâ eyledi hem ol Bâkî

Sahih İslâmî kaynaklara ve Müslüman âlimlerin geneline göre Hız. İbrâhim'in Allah'a kurban olarak seçtiği oğlu Hız. İsmâil'dir. Kur'ân'da Hız. İbrâhim'in hangi oğlunu kurban olarak seçtiği doğrudan ismen söylenirse bile âyetler bütünlük içinde düşünüldüğünde kurbanlık olan çocuğun Hız. İsmâil olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak; Hız. İbrâhim'e Hız. İshâk müjdelendiği zaman onun oğlu Hız. Ya'kûb da onunla birlikte müjdelenmektedir.¹⁷ Hız. Ya'kûb'un müjdelenmesi Hız. İshâk'ın ölmeyeceği, yaşayacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda kurban edilmek için seçilmesinin bir mantığı kalmamaktadır. İkinci olarak Saffât sûresinde Hız. İshâk'ın, kurban hadisesinden sonra müjdelendiği anlatılmaktadır.¹⁸ Hadislerde de kurbanlık olarak seçilen çocuğun Hız. İsmâil olduğu aktarılmaktadır. Hız. Peygamber'in büyük atası Hız. İsmâil ile babası Abdullah'ın kurbanlık seçilmesinden dolayı "Ben iki kurbanlığın oğluyum."¹⁹ dediği rivayet edilmektedir. Hız. İshâk'ın kurbanlık seçilmiş olması rivayetleri Yahudilik kaynaklıdır. Tevrât'a göre Hız. İbrâhim'in kurban olarak seçtiği oğlu Hız. İshâk'tır.²⁰ İslâmî kaynaklarda yer alan Hız. İshâk'ın kurbanlık seçilmiş olması ile ilgili bilgiler sahih hadis kaynaklarında geçmemekte, bunlar İsrâiliyât olarak kabul edilmektedir. Allah için kurban seçilmiş, yine Allah tarafından verilen bir fidiye ile kurtulmuş olmak, şüphesiz oldukça büyük bir şereftir ve muhtemelen Yahudiler bu şerefi amcaları Hız. İsmâil'den ziyade babaları Hız. İshâk'a layık görmek istemişlerdir. Ancak bu durum, *Yûsuf u Züleyhâ*'da geçmesi açısından dikkate değerdir. Müellifin kurban olarak seçilen kişinin Hız. İsmâil olduğu şeklindeki genel ve sahih İslâmî görüş yerine Hız. İshâk olduğu şeklindeki zayıf ve şaz görüşü tercih etmesindeki temel sebep muhtemelen bununla Hız. İshâk'ın sahip olduğu makam ve değeri arttırma yoluna gitmek istemesidir. Bu da dolaylı olarak Ya'kûb ailesi ve hikâyenin ana kahramanı olan Hız. Yûsuf'un şeref ve

¹⁶ el-Bakara 2/133.

¹⁷ Hûd 11/71.

¹⁸ es-Saffât 37/101-113.

¹⁹ Ebu Abdullâh Muhammed bin Abdullâh el- Hâkim en-Nisâbüri, *el- Müstedrek Ale's-Sahihayn* (Beyrût: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 2002/1422), II/609/4048.

²⁰ Tekvîn 22/1-19

itibarına işaret etmektedir. Tüm bunlar da eserdeki “baba” vurgusunu göstermesi açısından önemlidir.

Züleyhâ'nın Babası Taymûs Şah

Eserde bahsi geçen ikinci baba, Züleyhâ'nın babası Taymûs Şah'tır. Taymûs Şah'ın kim olduğu ve hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamakta, sadece Mağrip ülkesinin padişahı olan Taymûs'un oldukça muktedir bir hükümdar olduğu anlatılmaktadır:

Sâhib-i taht ü baht ü hayl ü haşem

Nâmı Taymûs ehl-i tâc ü âlem

Magrib'e hükm iderdi şevket-ile

Âleme tolmış-ıdı heybet-ile

Azm-i rezm eylese ger ol çâlâk

Kanlar ağırdı kahr-ıla Dahhâk (2295-2297)

Taymûs Şah eserde sadece Züleyhâ'ya baba olması yönüyle anlatılmaktadır, Taymûs'un tek bir çocuğu vardır, o da kızdır. Bu sebeple Taymûs Şah eserdeki diğer babalara göre, kız çocuğu babası olma yönüyle de ön plana çıkmaktadır. Eserde Hz. Ya'kûb'un da Dina adında bir kızının olduğu söylenmektedir. Ancak Dina'ya sadece Hz. Ya'kûb'un sahip olduğu çocuklar bağlamında ismen değinilmekte, onunla alakalı başka bir bilgi verilmemektedir. Eserde Taymûs Şah'ın tek çocuğu olan Züleyhâ'yı çok sevdiği anlatılmaktadır:

Hak ana virmiş-ıdı bir duhter

Yüzi ayına müşterî ahter (2300)

Ana gâyet muhibb-ıdı Taymûs

Olmış-ıdı visâline menûs

Andan artuk yog-ıdı evlâdı

Andan irerdi kalbine şâdî

Cânınun sıhhati cemâli-y-ıdı

Gönlünün râhatı visâli-y-ıdı (2567- 2569)

Taymûs'un kızının doğumu ve varlığı ile son derece mutlu olması tarihin farklı dönemlerinde farklı toplumlarda görülen kız çocuğu ile ilgili yanlış düşünce ve kabullerin tam tersi yönündedir. Bahsi geçen yanlış kabullere en iyi örneklerden bir tanesi Cahiliye Araplarının kız çocuklarıyla ilgili tavır ve uygulamalarıdır. Kur'ân, doğan çocuğunun kız olduğunu öğrenen Cahiliye Araplarının durumlarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Onlardan biri, kız çocuğu ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolar, yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden (!) dolayı halktan gizlenir. Onu, sebep olduğu tüm zilletine rağmen yanında mı tutacak yoksa toprağa mı gömecek, (diye düşünceye dalar). Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!”²¹

²¹ en-Nahl 19/58-59.

Taymûs, kızı Züleyhâ'nın üzerine titrer, onu büyük bir ilgi ile naz ve nimet içinde büyütür. Kızının derde düşmesinden dolayı büyük üzüntü duyar ve mümkün olan her vesileyle derdine çare bulmaya çalışır:

Çün bu ahvâli dinledi Taymûs

Sîne karımdan inledi Taymûs

Kendü ırzın sakındı ol sultân

Didi itmen bu hâli halka ayân

Buna çün çâre eylemez tedbîr

Görelüm nice gösterür takdîr (2587-2589)

Taymûs Şah, kızının mutluluğu için her şeyi yapar. Züleyhâ'yı hiçbir şeye zorlamaz. Züleyhâ'yı istemeye gelen farklı ülke padişahlarını, Züleyhâ istemediği için reddeder. Züleyhâ gördüğü rüya üzerine Mısır azizi ile evlenmek istediği için kız babası olarak Mısır azizine mektup gönderir ve ondan kızı ile evlenmesi ister.

Aşk derdinden dolayı cünûna düşen Züleyhâ, derdinden kurtulup aklı başına gelince bu haberi şaha iletirler. Şah bu müjdeli haberi getiren elçinin ayaklarına inci mercan saçır, birçok suçlunun cezasını affeder:

Pederine irişdi çün bu haber

İtdi nal-i beşîri lal ü güher

Mâr-ı zerrîni gencden açdı

Mûr yirine yire zer saçdı

Afv olundı o demde iy niçe kan

Olmadı dem meger dem-i kurbân (2761-2763)

Çün temâm itdi işret esbâbın

Düzdi Taymûs rihlet esbâbın

Himmetini o serve kıldı firâz

Viridi bî-hadd ü bî-nihâye cihâz

Kenz-i bî-hadd ü bî-nihâye kenîz

Cümlesi mâh-rû-yı mihr-engîz (2932-2934)

Züleyhâ'nın Mısır'a gelin gitmesinden sonra Taymûs Şah'ın eserdeki bahsi son bulmaktadır. Eserde, Taymûs Şah kız babası olarak kızını en güzel şekilde yetiştirmektedir. Yuvasını kurması ve sevdiği kişi ile mutlu mesut bir ömür geçirmesi için üzerine düşen tüm vazifeleri yerine getirmektedir. Kızına duyduğu sevgi ve şefkat ile ideal bir baba tipini temsil etmektedir.

Hz. Ya'kûb

Eserde baba yönü en fazla ön plana çıkan kahraman Hz. Ya'kûb'dur. Eserde Hz. Ya'kûb'un babalığı ile ilgili birçok husustan bahsedilir. Müellif, *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyesinde Hz. Ya'kûb'a değinilmesi gerektiğini özellikle ifade etmektedir:

Kıssa-i Yûsuf'a uran bünyâd

Vasl-ı Ya'kûb'ı neyçün itmeye yâd (5660)

Şairin bu beyit ile Molla Câmî'ye göndermede bulunduğu düşünülmektedir. Molla Câmî eserinde Hz. Yûsuf'un Mısır azizi olduktan sonra kardeşleri ve babası ile yeniden görüşmesi hadisesine değinmez²². Hamdî'nin ise bu konuda Molla Camî'den farklı düşündüğü anlaşılmaktadır.

Eserde en önemli baba rolü Hz. Ya'kûb'undur. Hz. Ya'kûb, hem Hz. Yûsuf'tan sonra Züleyhâ gibi metinde ikinci önemli roldedir, hem de metnin başından sonuna kadar birçok yerde bahsi geçmekte ve çeşitli özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Hz. Ya'kûb'un, Züleyhâ gibi metindeki ikinci en önemli kahraman olduğunu Hamdî aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

İlla bu narhı bilmek ol aya

Oldı Ya'kûb-ıla Zelîhâ'ya (1658)

Metne göre Hz. Ya'kûb babasının nasihatı ile dayısının yanına gider ve dayısının iki kızı ile evlenir. Hz. Ya'kûb'un yaptığı evliliklerden on iki oğlu ile bir kızı olur. Ancak daha önce de değinildiği gibi eserde hemen hemen sadece Hz. Yûsuf'un babası olma yönü vurgulanmaktadır. Hz. Ya'kûb baba olarak Hz. Yûsuf'un kişisel bakımı ile bizzat ilgilenmektedir:

Çünkü zeyn itdi Yûsuf'ı Ya'kûb

Toldı etrâfa reşk-ile âşûb

Sünbülü sâye itdi lâlesine

Şâne urdı kaçan külâlesine

Taradı vü yudı gülâb-ıla

Urdı kâfûrı müşk-nâb-ıla

Saldı kitfeynine müselsel idüp

Nergesin naz-ıla mükahhal idüp (564-567)

Hz. Ya'kûb'un oğlunu süslemesi, saçını taraması, gül suyu ile yıkaması, kokular sürmesi, saçını örmesi, gözüne sürme çekmesi gibi kişisel bakımlarını yapması modern dönemde gittikçe yaygınlık kazanan çocuğun kişisel bakımı ile ilgilenen baba rolü ile son derece uyumludur. Yapılan araştırmalar; önceleri babaların çocuklarını yıkamak veya kişisel bakımları ile ilgilenmek gibi davranışlarda pek bulunmamasına rağmen son dönemde bu tür etkinliklerin babalık görevi kapsamında düşünüldüğü hatta görevden de öte çocukla nitelikli vakit geçirmenin babalar için de bir zevk ve memnuniyet kaynağı olarak algılandığını göstermektedir.²³ Eserde Hz. Ya'kûb'un çocuğunun bakımı ile bizzat ilgilenmesi ve bundan da öte bu ilginin kendisi için gurur ve saadet kaynağı olduğu şeklindeki ifade tarzı dikkat çekicidir.

Yıllarca Hz. Yûsuf'un hasretiyle yanan Hz. Ya'kûb'un eserin sonunda Hz. Yûsuf'a kavuştuktan birkaç sene sonra vefat ettiği anlatılmaktadır:

Çünkü Ya'kûb'a hâsıl oldı visâl

Geçdi zevk u sürûr-ıla niçe sâl

²² Ahmet Yeşil, "Abdurrahman Câmî ve Hamdullah Hamdî'nin Yusuf ve Züleyhâ Mesnevilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2018), 976.

²³ Yaşar Kuzucu, "Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/35 (2011), 73-89.

İtdi âhir ecel debûrı ubûr

Ne safâ kodı yakmaduk ne sürûr (6074-6075)

Çün bu garrâ vasiyyet oldı temâm

Azm-i dârü's-selâm itdi imâm (6086)

Eserdeki Baba - Çocuk İlişkileri

Çocukların Doğumlarının Babalar İçin Mutluluk Kaynağı Olması

Eserde bahsi geçen üç babanın çocuklarına olan sevgi ve ilgileri ile onlarla olan ilişkileri örnek alınabilecek türdendir. Bu sevgi ve alaka daha onların dünyaya gözlerini açtığı ilk anda başlamaktadır. Çocukların doğumu babalar ve haneleri için büyük bir sevinç ve mutluluk kaynağı olarak tasvir edilmektedir. Hz. İshâk'ın ikiz doğan çocukları hanesini aydınlatan kandillere benzetilmiştir:

Eyledi Lût duhterine nikâh

Togdı andan ikiz iki misbâh

Togdı iki sülâle-i mahbûb

Evvelâ İs u sâniyâ Ya'kûb (360-361)

Hz. Yûsuf'un doğumu haneye ve hanedana büyük bir mutluluk ve şeref getirmiştir. Hz. İbrâhim hanedanı nûr ile dolmuş, Hz. İshâk'ın burcu şereflenmiştir. Göbek bağının kesilmesi ile her yer misk kokusu ile dolmuştur:

Oldı bunlar çü geçti bir niçe yıl

Hâmile oldı Yûsuf'a Râhîl

Sa'd sâatde irdi çün fermân

Gün gibi togdı Yûsuf-ı Kenân

Düşdi çünkim zemîne mâderden

Âsumân yüz çevürdi ahterden

Hüsni bedrin çü zâhir itdi Celîl

Nûr-ıla toldı hânedân-ı Halîl

Görüp ol nûrı vecde düşdi sipihr

Tan mı itdiyse secde mâh-ıla mihr

Çün zuhûr itdi hüsn-i işrâkı

Pür-şeref itdi burc-ı İshâk'ı

Tîg-i mihr-ile nâfını dâye

Kesdi vü didi Yûsuf ol aya

Bu gazâlun kesildi çün nâfi

Bû-yı müşğîn pür itdi etrâfı (426-433)

Züleyhâ'nın doğumu ise Mağrip ülkesinde kıyâmet fitnelerinin/alâmetlerinin zuhur etmesi ile anlatılmaktadır. Kıyâmet alâmetleri hadis külliyyatında fiten/fitneler olarak geçmektedir ve bunların en önemlilerinden birinin güneşin batıdan doğması olduğu rivayet edilmektedir.²⁴ Şair, Züleyhâ gibi bir güneşin Mağrip'te yani batıda doğmuş olmasını kıyâmet gibi büyük bir hadisenin alâmeti gibi göstermekte, Züleyhâ'nın güzelliğinin fitneler/kıyâmetler koparacağından yine Taymûs Şah'ın sıhhat, huzur ve mutluluğunun tek kaynağı olduğundan söz etmektedir:

Hak ana virmiş-idi bir duhter

Yüzi ayına müşterî ahter

Fitne-i sâat ol dem oldı bedîd

Tarf-ı Magrib'de togdı ol hurşîd (2300-2301)

Ana gâyet muhibb-idi Taymûs

Olmuş-ıdı visâline menûs

Andan artuk yog-ıdı evlâdı

Andan irerdi kalbine şâdî

Cânının sıhhati cemâli-y-idi

Gönlinün râhatı visâli-y-idi (2567-2569)

Çocukların doğum hadiselerinin bu şekilde huzur, mutluluk ve neşe kaynağı olarak anlatılması ailelerinin özellikle de babalarının o çocuklara bakış açılarını yansıtmaya açısından oldukça değerlidir.

Babaların Çocuklarını Yetiştirmeleri ve Onlarla İlgilenmeleri

Yapılan araştırmalar babaların çocukları ile yakından ve samimi ilişkiler kurarak onların eğitim süreçlerine katılmaları sayesinde çocukların okula olumlu tutum geliştirdiklerini, sosyal faaliyetlere katılmak için çaba sarf ettiklerini, özgüvenlerinin arttığını, başarılı olduklarını, akranları ile daha sağlıklı ilişkiler kurduklarını, ekonomik kaynakları daha verimli kullanabildiklerini ve cinsiyet rollerini daha sağlıklı geliştirdiklerini göstermektedir.²⁵ Eserdeki babalar çocuklarının gelişmesi, yetişmesi ve eğitimleri ile yakından ilgilenmekte yine kendileri için münasip olan hususlarda onları yönlendirmektedirler.

Hz. İshâk çocuklarına kendi kişilik ve yeteneklerine uygun işler vermiştir. Bu bağlamda ikizlerden büyük olan İ's'a avcılık görevini verirken küçük olan Ya'kûb'a çobanlık görevini uygun görmüştür:

İ's'ı İshâk özine yâr itdi

Ana sayd u şikârı kâr itdi

Gele-bân eylemişdi Ya'kûb'ı

Mâderinin ol-ıdı mahbûbı (363-364)

²⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru'l-Hadis, 1991), Fiten, 118.

²⁵ Fatma Tezel Şahin - Saide Özbey, "Okul Öncesi Eğitim Programlarında Uygulanan Aile Katılım Çalışmalarında Baba Katılımının Yeri ve Önemi", *Aile ve Toplum* 17 (2009), 32.

Metinde Hz. Ya'kûb'un çoban olarak görevlendirilmesi ona ileride verilecek olan peygamberlik vazifesi ile de uygunluk göstermektedir. Hz. Peygamber bir hadis-i şerifinde çobanlığın peygamber mesleği olduğunu²⁶ ifade etmektedir. Bu da metinde peygamber olacak zatın çobanlıkla işgal etmesinin daha uygun olacağı anlamına gelmektedir. Şair bu gerçeği metnin ilerleyen kısımlarında Hz. Yûsuf için de dile getirmektedir:

Enbiyâ râiyân-ı ümmetdür

Pes şubânlık bulara âdetdür

Çün bu hükm-ile Yûsuf-ı Kenân

Diledi ola birki gün çobân

Tutdı hükmün revân Zelihâ anun

Düzdü esbâbın ol temennânun (3800-3802)

Hz. İshâk, yine Hz. Ya'kûb'un dayısının kızlarından birisi ile evlenerek yuvasını kurmasını istemektedir. Böylece çocuğunun gurbet ellerde iyi bir eş ve yuva sahibi olması için ona yol göstermektedir:

Tâyısı katına varup kalsun

Kızlarınun birisini alsun (399)

Taymûs Şah'ın, tek çocuğu olan Züleyhâ için tüm imkânlarını seferber ettiği anlaşılmaktadır. Onun mutlu olması ve en iyi şekilde yetişmesi için en iyi lala, dadı ve muallimleri hizmetine vermiştir:

Lâlası lâle-y-idi dâyesi gül

Dersi elhân muallimi bülbül

Zâr-ıdı sîm ü zer kapusunda

Hâdim-idi güher tapusunda

Nâz-ıla besler-idi dâye anı

Nice gün görmez-idi sâye anı (2337-2339)

Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'un ilim ve hüner sahibi olması ile bizzat ilgilenerek onu en güzel şekilde yetiştirmek için çabalamaktadır:

Nice cân mazhar-ı cemâl-i cemîl

Anun-içün severdi İsrâîl

Ana talîm iderdi ilm ü hüner

Bir dem andan ırmaz-ıdı nazar (539-540)

Metne göre babaların çocuklarıyla olan bağı sadece bu hayatla sınırlı da değildir. Babalar öldükten sonra da çocuklarıyla rüya âleminde de olsa irtibat kurmaya devam edebilmektedir. Hz. Yûsuf için de durum böyledir. Babasına kavuştuktan kısa bir süre sonra onu kaybeden Hz. Yûsuf oldukça üzgündür. Bir müddet sonra bir gece mihrapta ibadet ederken uykuya dalar ve rüyasında annesiyle babasını görür. Annesiyle babası, onu çok özlediklerini, cennette beklediklerini ve artık

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zühêyr b. Nasr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), icâre 2.

yanlarına gelmesinin vaktinin eriştiğini söylerler. Böylece ecelinin geldiğini anlayan Hz. Yûsuf, onlara kavuşacak olmanın şevkiyle kendisini ahiret yolculuğuna hazırlar:

Çeşmine geldi h'âb-ı bî-gaflet

İtdi seyrân-ı âlem-i gaybet

Pederi oldu mâderiyle ayân

Yüzleri gûyiyâ meh-i tâbân

Didiler Yûsuf'a ki iy ferzend

Cân hümâsına ten niçe ola bend

Tap giriftâr it anı âb u gile

Uçur anı cihân-ı cân u dile

Hasretüz vasluna mekânuna gel

Mürg-i cennetsin âşiyânuna gel

Çünkü Yûsuf uyandı h'âbından

Sînesi toldı şevki tâbından (6091-6096)

Hz. Yûsuf'un rüyasında babasını görmesi hadisesi kaynaklarda bahsi geçen Hamdî'nin bir rüyasını çağrıştırmaktadır. Hamdî bir rüyasında babası Akşemseddin'i görür ve babası ona Kayseri'deki Şeyh İbrâhîm'in yanına giderek ona tabi olmasını söyler:

"Hamdî Çelebi ilm-i zâhiri tahsîl eyledükden sonra bir gice babası Akşemseddîn'i düşünde gördi. İy Hamdî! Şimdiden girü âhiret yaragın eyle, mürşidü's-sâlikîn Şeyh İbrâhîm'e teslim ve irâdet getir, didi. Hamdî uyandı, yüregini yanar buldı. Kayseriyye'ye Şeyh İbrâhîm'e gitmek tedârükünde iken nâ-gâh şeyh İbrâhîm Bursa'ya geldi. Hamdî'ye eyitdi: Seni bana gönderen beni dahı sana gönderdi, didi. İmdi sen benden evvel Kayseriyye'ye var. İnşaallâh ben dahı varayım, didi. Pes şeyh dahı vardı. Hamdî mürîd olup murâda irdi"²⁷

Çocukların Dert ve Sıkıntılarında Babaların Tavrı

Eserdeki babalar çocuklarının başına gelen sıkıntılardan dolayı büyük üzüntü duyarlar ve son nefeslerinde dahi sorunlarını çözmek için çocuklarına yol gösterirler. Hz. İshâk büyük oğlu İs'in, küçük oğlu Ya'kûb için kötü niyetler beslediğini bildiğinden, ölmeden önce Hz. Ya'kûb'a dayısının yanına gitmesini öğütlemekte, böylece kardeşler arasında ölümle dahi sonuçlanabilecek olumsuzlukların önüne geçmeye çalışmaktadır:

Çünkü İshâk'a irdi mevt eseri

Lâzım oldu Cenâb-ı Hak seferi

Didi hatunına di Ya'kûb'a

Ugramamak dilerse âşûba

²⁷ Aktan - Güneş, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, 72-73.

Îs mekrinden eyler-ise hazer

Eylesün Şâm cânibine sefer

Çün vefât itdi hazret-i İshâk

Toldı âh u figân-ıla âfâk

Kasdın arturdu Îs Ya'kûb'a

Başladı dürlü dürlü âşûba

Bildi Ya'kûb anun çü niyyetini

Tutdı atasının vasiyyetini

Cânib-i Şâm'a gitdi pinhânî

Fitneden tâ halâs ola cânı (396-403)

Züleyhâ rüyasında Hz. Yûsuf'u gördükten sonra aklını yitirmişçesine davranır. Onun bu durumunu işiten babası Taymûs Şah tarifsiz bir acı yaşar, canı boğazına gelir ve kızından derdini babasına anlatmasını ister:

Çün işitdi anun bu hâletini

Yile virdi gönül ferâgatini

Lebine cânı geldi kan gitdi

Dîdeden revnak-ı cihân gitdi (2570-2571)

Rüyasında iki kez Hz. Yûsuf'u gördüğü için aşk derdine düşen Züleyhâ, deliler gibi davranmaya başlar. Kendi üstünü başını parçalar, vücudunu yara bere ve kan içinde bırakır. Kendisine müdahale etmek isteyenlere de aynı şekilde saldırır. Aklına rüyasında gördüğü aşkı geldikçe aklını kaybedip kendinden geçer. Babası Taymûs Şah her tür devayı dener ancak bunların hiçbiri kızının derdine çare olmaz. Böyle olunca kızının kendisine bir zarar vermemesi için istemeden de olsa onu zincirle bağlamak zorunda kalır:

Gül gibi çâk idüp giribânın

Gark-ı hûn itdi pâk dâmânın

Her kişi kim geleydi ana yakın

Çâk iderdi anun tonın da hemîn

Varlığı tonın ol ki çâk eyler

Gayrı çâk itmeden ne bâk eyler

Yâd itdükce sohbet-i düşî

Cûş eyler-idi mevc-i bî-hûşî

Ne duâ çâre eyledi ne füsûn

Oldı Leylâ-yı hüsn-iken Mecnûn

Pederi tuydı mâcerâsın anun

İstedi bulmadı devâsın anun

İtdi âhir revân bu tedbîri

Ki ura pâ-yi serve zencîri

Âh itdi görüp anı Taymûs

Didi iy bâğ-ı ömrüme tâvûs

Ne ayân oldı yine h'âbunda

Bu küdüret nedendür âbunda

Ne-y-içün soldı yine tâze gülün

Niçe pür-hûn olur bu gonça dilün (2649-2659)

Pederi didi olma rüsvâyî

Aklunı dir tağıt bu sevdâyı (2669)

Çün Zelîhâ'ya gâlib oldı cünûn

Işk sevdâsı itdi anı zebûn

Hıfz-içün ol cemâl-i gencîni

Takdılar sîme mâr-ı zerrîni (2688-2689)

Züleyhâ rüyada gördüğü kişinin Mısır azizi olduğunu öğrenince bunu babasına söyler. Züleyhâ'yı birçok ülkenin padişahı istemek için elçiler gönderirken Mısır'dan hiç elçi gelmez. Mısır'dan kimsenin gelip kendisini istememesi üzerine Züleyhâ oldukça mahzûn olur. Babası kızının üzülmesine dayanamaz ve Mısır'dan kimse gelmese bile kendisinin Mısır azizine elçi gönderebileceğini ve durumunu ona iletebileceğini söyler. Kızının duygularına saygı duyan babası aşk ile âr duygusunun bir arada olmayacağını dile getirerek kızını anladığını ve onu kınamadığını ifade etmektedir:

Çünkü Taymûs anun işitdi sözün

Leb-i lutf-ıla öpdi iki gözün

Didi iy nûr-ı dîde olma melûl

Mısrđan gelmediyse n'ola resûl

Ben azîze resûl göndüreyin

Senün ahvâlünü haber vireyin

Ârdan her ki olmadı ârî

Bulmadı zevk-i vasl-ı dildârı

Cem olunmaz gönülde ışk-ıla âr

Nite kim bir çanakda âb-ıla nâr (2828-2832)

Daha sonra Mısır'a elçi gönderen Taymûs Şah kızının şeref ve itibarını çiğnemeye de razı olmaz. Mısır azizine kızının kendisine âşık olduğu şeklindeki hakikati yazmak yerine Mısır'ın suyunun mu toprağının mı kızını çektiğini bilemediğini söyleyip maşûk olması gereken kızının değerini koruyarak eşinin yanına göndermeyi hedefler:

Pederi rahm idüp Zelihâ'ya

Turdu ahdine başladı râya

Mısır'a ilçi yaragın itdi revân

Tuhfeler hâzır itdi bî-pâyân (2847-2848)

İlçi yağmur gibi yağar kapuma

Günde bin tâlibi gelür tapuma

İlla bunun hevâsı hâk-i Mısır

Gülmez anılmayınca tâ ki Mısır

Cânib-i Mısır'a cânın itdi sebîl

Mısır-içün oldı eşk-i dîdesi Nil

Bilmen anda bunun hevâsı nedür

Bunca say itmeden safâsı nedür

Uzanur Mısır'a kalbi yaprağı

Ya suyudur çeken ya toprağı (2872-2876)

Züleyhâ'nın babasının kızı ile her şeyi açık açık konuştuğu, sorunlarına çözümler üretmeye çalıştığı, bunu yaparken kendi gururunu ve bazı gelenekleri dahi çiğnediği görülmektedir.

Eserde Hz. Ya'kûb'un da çocuğu Hz. Yûsuf'un başına gelenlerden dolayı büyük üzüntü duyduğu anlatılmaktadır. Çocuğunun akıbetiyle alakalı olarak başına neler geldiği, yaşayıp yaşamadığı, yaşıyorsa ne halde olduğu, öldüyse ne şekilde öldüğü vb. hiçbir şeyi bilememenin verdiği tarifsiz acı ile ızdırıp çekmektedir. Zayıf ve hasta düşmüş, günü ve gecesi birbirine karışmıştır. İnsanlardan uzaklaşarak bir tepenin üzerine yaptığı hüznler evini mesken edinerek "Vah Yûsuf'a" zikrini vird-i zebân etmiştir:

Yitürelden tapunı İsrâîl

Oldı günden güne zaîf ü alîl

Ne günü gün ne gicesi gicedür

Dinle anun hikâyeti nicedür

Tutdı bir püşte püştini mevâ

Fikri Yûsuf'da zikri vâ-esefâ

Hasretünden olalı kaddi kemân

Âhı ok gibi dil deler iy cân

Göçdi terk itdi mülk-i Kenân'ı

Yapdı yolunda Beyt-i Ahzân'ı

Manzarı râh ümîdi lutf-ı ilâh

Hem-nişîni figân u hem-demi âh

Hasretün bârını götürmez kûh

Nice çeksün bu pîr-i sad-endûh (3702-3708)

Çocuklara Yol Göstermede Babanın Nasihatçi Rolü

Ailevî, toplumsal, kültürel, dinî ve evrensel değerlerin nesilden nesile aktarılması; aile, toplum ve dinin istediği ideal bireylerin yetiştirilmesi hususunda insanlık tarihinden beri tüm toplumlarda kullanılan önemli eğitim yöntemlerinden birisinin nasihat olduğu bilinmektedir. Nasihatte bulunan kişi muhatabını yanlışlardan ve tehlikelerden korumak istemekte, onu doğru ve güzel olana yönlendirmektedir.

Klasik Türk edebiyatı metinlerinde nasihatın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Nasihat vermek amacıyla yazılmış çok sayıda müstakil eserin yanı sıra divanlar ve mesneviler başta olmak üzere yazılan eserlerin hemen hepsinde nasihatlere rastlamak mümkündür. Bu durum nasihat etmenin klasik edebiyat geleneği içinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Eserlerde nasihati bir eğitim/terbiye metodu olarak kullanma noktasında ebeveynler özellikle de babalar öne çıkmaktadır. *Yûsuf u Züleyhâ'* da da baba nasihatlerinin çocukları doğruya yönlendirme noktasında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Hz. Ya'kûb oğlu Hz. Yûsuf'a nasihat ederek Allah'ı devamlı hatırd tutması ve Hakk'ın zikrinden gafil olmaması gerektiğini salık vermektedir:

Sana pend eylerem anı gûş it

İlm ü hikmet şarâbidur nûş it

Her işinde Hudâ'yı yâd eyle

Hâtırun yâdı-y-ıla şâd eyle

Hak dahı tâ ki eyleye seni yâd

Âşinâ ola sana olmaya yad

Kalbüni itme bir nefes gâfil

Gâfil olmak hatâ durur âkil

Di bunu gelse bir belâ nâgâh

Hasbiya'llâhu lâ ilâhe sivâh

Okıdı bunu ceddün İbrâhîm

Gülistân oldı ana nâr-ı azîm

Her ki ol Hakk'a i'timâd eyler

Hakk anı gam deminde şâd eyler

Her ki Hak'dan taleb kılur yâri

Ana berd-i selâm ider nârı

Her ki ol Hakk'a cân ider teslîm

Ana kurbân olur fidâ-yı azîm (795-803)

Metinde çocukların dünya saadetleri gibi, ahiret saadetlerinin de temin edilmesinin babanın görevlerinden biri olarak telakki edildiği görülmektedir. Bu bağlamda ölüm döşeğinde olan Hz. Ya'kûb çocuklarını toplayarak onlara hak din olan İslam üzere yaşayıp ölmelerini ve Allah'tan başkasına kulluk etmemelerini vasiyet etmektedir:

İtdi âhir ecel debûrı ubûr

Ne safâ kodı yakmaduk ne sürûr

Yıkmadın dahı ömri bünyâdın

Davet itdi katına evlâdın

Didi ben gidicek bu âlemden

Râhat iline menzil-i gamdan

Neye taparsız ola bilsen ben

Didiler ana kim tapardun sen

Ki ol ecdâdunun İlâhıdur

Halkı halk itdi pâdişâhıdur

Didi Hak virdi size dîn-i güzîn

Âdet olsun size hemîşe o dîn

Çün ecel göndüre Hakîm ü Alîm

Câmı İslâm-ıla kılun teslîm

Size her kim ki ide ihsânı

Karşulaman isâet-ile anı (6075-6082)

Babaların Çocuklarına Hitapta Şefkati Benimsemesi

Ebeveynlerin çocuklarına hitap şekilleri onların kişilik gelişimleri, özgüven ve kabul duyguları üzerinde oldukça etkilidir. İyi bir diyalog ve iletişimin ilk şartlarından birinin doğru hitap olduğu bilinmektedir. Hitabın kibar, içten, sevgi dolu ve saygılı bir tarzda olması iletişimin sağlıklı bir şekilde devam etmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda eserde çocukları ile konuşan veya onlara nasihat eden babaların onların gönüllerini okşayacak tarzda bir hitapla söze başlamaları dikkat çekicidir. Eserde yer alan "gözümün nûru, ömrümün varı, babasının canı, babasının gülistanın gülü" şeklindeki hitaplar söze başlarken dikkat çekmek, çocuğa değer verdiğini ve onu önemseddiğini göstermesi açısından önemlidir:

*Didi Ya'kûb ana ki cân-ı peder
Şem'-i handân-ı hânedân-ı peder (613)*

*Didi bir gün nihânî ol aya
İy gözüm nûrî ömrüme mâye (2572)*

*Söyle derd-i diliini cân-ı peder
Müşfikam sana benden itme hazer (2576)*

*Didi Ya'kûb ana ki cân-ı peder
Gussada şâdî-yi cenân-ı peder (731)*

*Olma iy nûr-ı dâde dâdeme dûr
Tâ tola sînemün serîri sürûr (733)*

*Didi iy çeşmüme ziyâ Yûsuf
Yüregüm derdine devâ Yûsuf*

*Yüzünü urdı yine gül yüzine
Didi iy nûr olan bu cân gözine*

*İy yüzi şu'le-i çerâğ-ı peder
Hâl-i haddi firâk-ı dâğ-ı peder (793-794)*

*Bakup ana dir-idi cân-ı peder
Gül-i handân-ı gülistân-ı peder (823)*

*Didi iy cânuma safâ Yûsuf
Dil-i bîmâruma şîfâ Yûsuf*

*İy boyı serv-i nâ-resîdecüğüm
Gönlüm ârâmı nûr-ı dâdecüğüm (1281)*

Babaların Çocuklarını Dua ile Desteklemesi

Bir babanın çocuğu için yapacağı duanın makbul olan dualardan olduğu hadislerde belirtilmektedir. Bu durum babanın çocukları için edeceği duanın kıymetini anlatması açısından oldukça mühimdir. Yine babanın duasını almak aynı zamanda onu razı etmiş olmak anlamına gelmektedir. Babasını kendisinden razı eden bir evladın yaşayacağı psikolojik ve manevî rahatlık da kendisini birçok yönden iyi hissetmesine sebep olacaktır.

Eserde aynı zamanda peygamber olan babaların çocuklarına olan duaları da konu edilmektedir. Hz. İshâk oğlu İsh için dua eder, Allah'tan onun hayatını bereketlendirmesini, çokça evlat ve nesil ihsan etmesini niyaz eder:

Söyledi İsh'a mâcerâsını

İtdi hem ana bu duâsını

K'iy semâ'a'n-nidâi ve'l-hâcât

Dilerem Âs'a vîresin berekât

Keremünden çoğ eyle evlâdın

Yıkma sâat gelince bünyâdın (384-386)

Hiz. İshâk'ın bu duasına Allah katında icâbet edilir ve Âs'a çok sayıda çocuk bahşedilir. Öyle ki Rûm milletinin tamamı Âs soyundandır:

Zikr olunur ki hazret-i Kayyûm

Çok veled virdi Âs'a birisi Rûm

Üredi Rûm'da anun nesli

Cümle Rûmîlerün odur aslı (387-388)

Hiz. Ya'kûb da kendisinin onlarca yıl boyunca evlat hasreti ile yanıp yakılmasına sebep olan diğer evlatları için dahi dua eder ve onlar için istiğfarda bulunur:

Ol dahi şükr-içün namâz itdi

Magfîret istedi niyâz itdi (6033)

Yine Hiz. Ya'kûb oğlunun Mısır'da azize köle olduğunu Mısır'dan gelen bir Arabî'den öğrenince onun Mısır'a padişah olması için dua eder:

Nara urup didi ki yâ esefâ

Vâ firâkâ vü hasretâ hüznâ

Âh kim dâma düşdün iy Yûsuf

Cevr-i eyyâma düşdün iy Yûsuf

Ben umardum ki şâh olaydı tapun

Âleme secde-gâh olaydı kapun

Seni hikmet budur ki hükm-i kader

Çaker-i şâha eylemiş çâker

Umaram lutf idüp Hakîm ü Kadîr

Tapunu âhir ide Mısra emîr

Gâh olur baht-ı bende fâyik olur

Şâhlık mansıbına lâyık olur (3777-3782)

Çocukların Babalarına Olan Saygı ve Muhabbetleri

Eserde, babaların çocuklarına olan büyük sevgisinin yanında çocukların da babalarına saygılı ve muhabbet dolu tavır ve ifadeleri dikkat çekmektedir. Şüphesiz babaya duyulan sevgi fitrîdir, yine babaya saygı ve hizmet de vicdanî, insanî ve dinî bir vecibedir. Şair, baba rolünün nasıl olması

gerektiğinin yanı sıra eserdeki çocuklar üzerinden babaya karşı nasıl bir tavır içinde olunması gerektiğini ayrıca baba ile ilişkileri güçlü olan, babaları tarafından değer gören çocukların bunu yansıtıklarını anlatmaktadır.

Hz. Yûsuf'a kavuşmak arzusuyla Mısır'a giden Züleyhâ, Mısır azizinin rüyasındaki şahıstan farklı bir kimse olduğunu görünce çok üzülür ve babasının kendisi için şeref ve itibarını ayaklar altına almış olmasından dolayı hayıflanır:

İy dirîgâ yile virüp nâmûs

Topraga saçdı yüz suyun Taymûs (3045)

Ağabeylerinin Hz. Yûsuf'a kızdıkları noktalardan biri kendilerinden de ziyade anne ile babalarının rüyada Hz. Yûsuf'a secde etmeleridir. Onlar kendileri neyse, Hz. Yûsuf'un rüyada kendisini anne ve babalarından bile üstün bir konumda görmesini kabul etmemektedirler:

Biz neyüz belki mâder-ile peder

Koyalar pâye-i serîrine ser (631)

Yine ağabeyleri kendilerini Hz. Yûsuf ile kıyaslarken; kendilerinin babalarının tüm işlerinde yardımcı, hâdimi, dostu karşı övücü ve düşmana karşı askeri olduğunu dile getirerek bu konularını iftihar vesilesi saymaktadırlar:

Biz atamuza hâdimüz o degül

Hizmetine mülâzımız o degül

Gündüzün yazıda şubânı bizüz

Gice dârında pâsbân bizüz

Düşmene kasd iderse leşkeriyüz

Dostlar arasında mefhariyüz (632-634)

Babaları ile konuşmaya geldikleri zaman büyük bir ihtiramla karşısında durmakta ve edeple onunla konuşmaktadırlar:

Bulmag-içün devâ bu derd-i sere

Geldiler cümle hazret-i pedere

Turdılar karşu pây-i hizmet-ile

Söz kapusın açup belâgat-ile (668-669)

Babalarının on yıllarca evlat hasreti ile yanıp tutuşmasına hatta gözlerini kaybetmesine sebep olan çocukların babalarına karşı olan muhabbet ve saygıları ilk bakışta bir çelişki gibi görünmektedir. Ancak ağabeylerinin Hz. Yûsuf'a olan düşmanlık ve hasetleri zaten babalarının sevgisi, beğeni ve takdirini kazanma isteklerinden kaynaklanmaktadır. Babalarını çok sevip sayan bu evlatlar Hz. Yûsuf'u kendileri ile babaları arasında bir engel gördükleri için onu ortadan kaldırıp babalarının tüm sevgi ve teveccühünün kendilerine yönelmesi için çabalamışlardır. Bir çelişki de olsa aslında kardeşleri Hz. Yûsuf'a ve -istemedeni- babaları Hz. Ya'kûb'a reva gördükleri zulümler de yine babalarına olan sevgi ve saygılarından kaynaklanmaktadır.

Eserde babaya karşı sevgi ve hürmeti ile en fazla anılan kahraman da yine doğal olarak Hz. Yûsuf'tur. Birçok yerde bu sevgi ve saygı kendisini göstermektedir. Hz. Yûsuf babasından kendisini ağabeyleri ile göndermesini istediğinde babasına büyük bir saygı ile gitmekte hatta babasının ayaklarına eğilmektedir:

Cilve eyledi turdı ol tâvûs

Vardı Ya'kûb'a eyledi pâ-bûs

Didi iy bahr-ı lutf u kân-i kerem

Şem'-i handân-ı hânedân-i kerem

Toyladun halkı h'ân-ı şefkat-ile

Beni şâd it bugün icâzet-ile (727-729)

Hz. Ya'kûb, oğlu Yûsuf'un hasretinden gözlerini kaybettiği gibi, Hz. Yûsuf da babasından uzak düşmüş olmaktan dolayı büyük bir üzüntü duymaktadır. Hz. Yûsuf'un babası için üzüntüsü daha kuyuda iken başlamaktadır. Kendisi ağabeylerinin gadrine uğramış, o kadar dayak yemiş, kuyuya atılmış ve vücudu yara bere içindeyken bile babasını düşünerek onun başına bir iş gelmesinden duyduğu endişeyi dile getirmektedir:

Gussam oldur hemân ki pîr-i za'îf

Hasretümden ola ziyâde nahîf

Aglamakdan gözinde kalmaya nûr

Gussadan ire sıhhatine fütûr (987-988)

Hz. Yûsuf, Mısır azizinin sarayındayken de babasının gam ve kederinden dolayı müteessir olup Allah'a yalvararak kendi durumundan babasını haberdar etmesini niyaz etmektedir:

Sergüzeştüm cenâbuna malûm

Dilerem hazretünden iy Kayyûm

Peder-i pîre vâsıl it haberüm

Tâb-ıla hasretinde derd-i serüm (3650-3651)

Hz. Yûsuf'un duası kabul olur ve bir gün Kenan tarafından Mısır'a gelen bir bedevînin devesi elinden kaçarak Hz. Yûsuf'un olduğu yere gelir. Devesinin ardından gelen bedevî, Hz. Yûsuf'u görür ve onunla konuşur. Bedevîye kim olduğunu söyleyen Hz. Yûsuf; babasından ayrı çok büyük sıkıntılar çektiğini, zahirde naz ve nimet içinde olsa da gerçekte içinin yandığını, ciğerinin parça parça olduğunu dile getirir. Babasından ayrıldığından beri ondan hiçbir haber almadığından dolayı onun ne halde olduğunu hiç bilmediğinden yakınır:

Gözleme zâhirümde zerkeşümi

Gele gör bâtnumda âteşümi

Zâhirin görme şem-i handânun

Bâtnın gör nice yanar anun

Lâle lâlîn-kabâ-y-iken iy yâr

Devr elinden cigerde dâğı var

Derd-ile şerha şerha oldı ciger

Sana bir şerha şerhin itsem eger (3683-3686)

Görmeyelden peder cemâlini ben

Bilmezem nice oldu hâlini ben

Yitürelde beri beni pederüm

Gâlib işitmedi dahı haberüm (3697-3698)

Bedevî, Hz. Ya'kûb'un günden güne zayıf ve hasta düştüğünü, gecesı ve gündüzünün olmadığını, bir tepenin başındaki kulübeye geçip devamlı "vah Yûsuf'a" diyerek ağlayıp inlediğini söyleyince Hz. Yûsuf daha da üzülerək zar zar ağlamaya başlar:

Hazret-i Yûsuf itdi çün bunu gûş

Kalbi hasret odından eyledi cûş

Agladı zâr zâr râz-ıla

Didi arâbîye niyâz-ıla (3712-3713)

Hz. Yûsuf, kardeşleri ile yeniden buluşup onlara kendisini tanıttıktan sonra babasının gözlerine şifa olması için gömleğini ona gönderir. Gömleğini babasına ulaştırması için özellikle ağabeyi Yahuda'ya verir. Bunun sebebi ise Hz. Yûsuf'u kuyuya attıkları zaman onun kanlı gömleğini Yahuda'nın babalarına götürerek onun üzüntüsüne sebep olmasıdır. Hz. Yûsuf bu şekilde babasına karşı büyük bir hata işleyerek onun üzüntüsünün başlangıcı mahiyetindeki kanlı gömlek götürme hadisesinin telafisini de yine aynı kişiye yaptırmaktadır:

Boyayup könlegi meger kana

Ol getürmişdi Pîr-i Kenân'a

İtizâr olмага o zillet-içün

Anı göndürdi bu beşâret-içün (6004-6005)

Hamdî, Hz. Yûsuf'un babasına olan saygısızlığı bağlamında anlatılan bir rivayetin yanlışlığına değinerek bu rivayetin doğru olmadığını dile getirir. Rivayete göre Hz. Yûsuf babasını karşılamaya giderken babasını görür, babaya hürmeten attan inip onu yaya olarak karşılaması gereken Hz. Yûsuf bir anlık gurur ile bunu yapmaz ve babasını at üstünde karşılar. Babaya yapılan bu saygısızlık Allah katında hoş karşılanmaz ve Allah, Hz. Yûsuf'a ceza olarak neslinden gelmesi takdir edilen yüzlerce peygamber hakkındaki takdirini değıştirir.²⁸ Şair bu kıssanın doğru olmadığını, bunun uydurma ve Hz. Yûsuf'a bir iftira olduğunu özellikle vurgular. Buna karşın, Hz. Cebrâil'in gelerek Hz. Yûsuf'u yönlendirdiğini ve attan inmesi gerektiğini söylediği şekilde bir hadise aktarır. Burada şairin bahsettiği Hz. Yûsuf'a Cebrâil'in gelerek attan inmesini söylemesi şeklindeki anlatının da uydurma olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü yıllarca babasından ayrı kalıp ona kavuşmanın hasretiyle yanan bir evladın babasına saygı ve muhabbet göstermesi için bir başkasının yönlendirmesine ihtiyacı olmaz. Öte yandan saygı ve edep noktasında insanların en üstünü olan bir peygamberin babasına üstelik peygamber olan bir zata karşı saygıda kusur etmesi zaten düşünülemez. Böyle bir anlatı da muhtemelen hem yukarıda bahsi geçen iftiranın katî surette reddi hem de babaya hürmetin önem ve büyüklüğünü ifade etmek için aktarılmıştır:

Didi Siddîk'a hazret-i Cibrîl

Atdan indi senünçün İsrâîl

Sen de atdan nüzûl kıl iy şâh

²⁸ Muhammed Bakır Meclisî, *Bihârü'l-Envâr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 70/223.

Tâ nüzûl ide rahmet-i Allâh (6046-6047)

Bilmeyen bu mahalde tahkiki

Atdan inmedi didi Sıddîk'ı

Bu rivâyetde gey hatâ itdi

Ol ki Sıddîk'a iftirâ itdi (6056-6057)

Yıllar sonraki bu ilk görüşme ve sarılmadan sonra Hz. Yûsuf babasına izzet ve ikramda bulunur. Şehre girmeden önce şehrin dışında çadırlar kurdurur ve ziyafetler hazırlar. Böylece kaç gündür yolda olan babası ve ailesinin yolculuğun vermiş olduğu yorgunluğu bir nebze de olsa atmalarına gayret eder:

Çün görüşmek sarışmag oldı temâm

Yûsuf itdi ziyâfete ikdâm

Kondılar cümle bir hōş ârâya

Bâg-ı Cennet gibi dil-ârâya

Tutdılar anda turfa turfa huyâm

Bişdi vü yindi gûne-gûne taâm (6058-6060)

Biraz dinlendikten sonra Hz. Yûsuf, babası ve ailesini tekrar aynı hürmet ve ikram ile şehre ve saraya alır:

Çün ziyâfetden aldılar behre

Göçdiler izz ü nâz-ıla şehre

Der-i dergâha çünki irdiler

İzzet-ile sarâya girdiler (6061-6062)

Sonuç

Bu çalışmada Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde baba rolünün ne şekilde işlendiği ele alınmıştır. Hamdî'nin eserinin kurgu, dil ve üslup açısından kıssa ile ilgili yazılan diğer eserlerden daha ayrıcalıklı bir yerinin olduğu hem tezkire yazarlarının hem de modern araştırmacıların ortak kanaatidir. Hamdî'nin eserini önemli kılan bir diğer husus ise eserinde kendisini ve babasını kıssa üzerinden anlatma çabasıdır.

Hamdî'nin eserinde üç babanın bahsi geçmektedir. Bunlar Hz. Ya'kûb'un babası Hz. İshâk, Hz. Yûsuf'un babası Hz. Ya'kûp ve Züleyhâ'nın babası Taymûs Şah'tır. Hamdî, Hz. Ya'kûb'un çocukluk ve gençliğine kısaca değinmek için kıssayı Hz. İshâk'tan başlatmaktadır. Bu vesile ile kısaca Hz. İshâk ile çocuklarının ilişkilerine ve Hz. İshâk'ın baba rolüne değinmektedir. Yine Hz. İshâk kıssasının ilerleyen kısımlarında ailenin büyükbabası olması hasebiyle yer yer hürmetle anılmakta, yadigârları özenle saklanarak yer yer hikâyenin akışı üzerinde belirleyici rol üstlenmektedir. Hz. İshâk ile değinilen en dikkat çekici husus, Hz. İbrâhim'in kurbanlık olarak seçtiği oğlu olduğu şeklindeki genel İslamî görüşe aykırı bilgidir. Bu da ailenin büyükbabasını daha önemli bir yere koyarak hikâyenin ana kahramanı olan Hz. Yûsuf'u daha fazla ön plana çıkarma çabasına bağlanabilir.

Züleyhâ'nın babası Taymûs Şah, kız babası olarak baba-kız ilişkilerinde örnek bir tutum ve davranış sergilemektedir. Padişahlar genelde kendileri için veliaht olacak bir erkek çocuğu isterken o

kızıyla oldukça mutludur ve böyle bir şeyin eksikliğini hissetmemektedir. Kızı ile yakından ilgilenen Taymûs Şah onun için elinden gelen her şeyi yapmakta, gururunu dahi ayaklar altına almaktadır.

Eserdeki en önemli baba rolü Hz. Ya'kûb'undur ancak Hz. Ya'kûb çoğunlukla Hz. Yûsuf'un babası olması yönüyle anlatılmaktadır. Çocuğunun terbiyesinden eğitimine, kişisel bakımından tehlikelerden korunmasına kadar hemen her şeyiyle bizzat ilgilenen Hz. Ya'kûb bu yönüyle ideal baba tipini temsil etmektedir.

Eserdeki babalar; çocuklarını çok seven, onları dinleyen, dertleri ile dertlenen ve ilgilenen, sorunlarına çözüm bulmaya çalışan, onları iyi ve doğruya yönlendiren bir roledir. Çocuklarının dünya saadetleri için çabaladıkları gibi ahiret saadetleri için de çabalamakta ve onlar için dualarını eksik etmemektedirler. Yine eserdeki çocuklar da -Hz. Yûsuf'un ağabeyleri de dahil- babalarına karşı büyük bir saygı ve muhabbet beslemektedirler. Eserdeki baba-çocuk ilişkileri ile şair ve babası hakkında kaynaklarda geçenler karşılaştırıldığında büyük benzerliklerin olduğu dikkat çekmektedir. Şairin babasını çok sevdiği, babasının da şairi çok sevip ilgilendiği, babasının ölümüyle şairin büyük bir üzüntü ve boşluk duygusu yaşadığı ve tüm bu duygularını eserine yüzyıllardır beğenilerek okunan bir üslupla aksettirdiği görülmektedir.

Kaynakça

- Aktan, Bilal - Güneş, Mustafa. *Menâkıb-ı Akşemseddin*. İstanbul: H Yayınları, 2011.
- Barnett, Rosalind C. - Baruch, Grace K. "Determinants of Fathers' Participation in Family Work". *Journal of Marriage and The Family* 49/1 (1987), 29-40. <https://doi.org/10.2307/352667>
- Belli, Mustafa vd. "Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları". *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Haziran 2021). <https://doi.org/10.34087/cbusbed.806798>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmiu's-Sahîh*. ed. Muhammed Zühayr b. Nasr. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Cebecioğlu, Ethem. "Akşemseddin'de bazı Tasavvufî Kavramlar - I". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1-4 (2001), 77-96.
- Kuzucu, Yaşar. "Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/35 (2011), 73-89.
- Latîfî. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*. çev. Rıdvan Canım. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>
- Meclisî, Muhammed Bakır. *Bihâru'l-Envâr*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts. http://shiaonlinelibrary.com/%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%A8/1501_%D8%A8%D8%AD%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D9%84%D8%B3%D9%8A-%D8%AC-%D9%A7%D9%A0/%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9_0?pageno=223#top
- Mercan, Zerrin - Tezel Şahin, Fatma. "Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı". *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 1-10.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Öztürk, Zehra. "On Beşinci Yüzyıl şairlerinden Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi'nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisinde İşlenen Değerler". *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/10 (2005), 43-74.
- Taşkın, Necdet. "Çocukların gelişiminde katkıları unutulmalar: babalar". *Eğitime Bakış Dergisi* 7/20 (2011), 43-47.
- Taşköprülüzâde, İsmâüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Efend. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Tezel Şahin, Fatma - Cevher, Fatma Nilgün. "Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış". *Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi* 38 775-790. Ankara, Türkiye, 2007.

- Tezel Şahin, Fatma - Özbey, Saide. "Okul Öncesi Eğitim Programlarında Uygulanan Aile Katılım Çalışmalarında Baba Katılımının Yeri ve Önemi". *Aile ve Toplum* 17 (2009), 30-39.
- Uyanık, Özgün vd. "An Investigation of the Relationship Between Fathers and Their Children at Preschool Level". *Journal of Theoretical Educational Science* 9/4 (Aralık 2016), 515-531.
- Ünal, Fatma - Kök, Emine Ela. "0-6 Yaş Çocuğu Olan Ebeveynlerin Babalık Rolüne İlişkin Görüşleri". *International Journal of Social Sciences and Education Research* 1/4 (2015), 1142-1153.
- Üstün, Mehmet Cihat. *Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Zelihâ Mesnevisi (Gramer - Metin - Dizin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Yeşil, Ahmet. "Abdurrahman Câmî ve Hamdullah Hamdî'nin Yusuf ve Züleyha Mesnevilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2018), 962-985. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.397360>